

Edebi Eserden Filme: Hermann Hesse'nin *Siddhartha*'sının Çeviribilim Işığında Karşılaştırmalı Analizi¹

Can Eltetik , İzmir – Mehmet Tahir Öncü , İzmir

 <https://doi.org/10.37583/diyalog.1714924>

Öz

Adaptasyon filmleri, disiplinlerarası bir araştırma alanı olan çeviribilim ile yine çok yönlü ve kuramsal açıdan zengin bir alan olan adaptasyon çalışmaları arasında yer alan önemli bir inceleme konusudur. Bu tür filmler, yalnızca metinlerarası değil, aynı zamanda göstergelerarası ve medyalararası nitelikler taşır. Dolayısıyla, söz konusu filmlerin incelenmesinde farklı akademik disiplinlerin kuramsal yaklaşımlarından yararlanmak gereklidir. Adaptasyon çalışmaları kapsamında, özellikle Perdikaki'nin (2016) çeviribilim temelli adaptasyon yöntemleri dikkat çekmektedir. Ancak bu yöntemlerin daha da geliştirilmesi, derinleştirilmesi ve sorgulanması için, şimdiye kadar ayrıntılı biçimde ele alınmamış ya da akademik literatürde sınırlı biçimde incelenmiş örneklerin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda seçilen çalışma konuları, oluşum romanı (Bildungsroman) ve felsefi kurgu türlerinde yer alan Hermann Hesse'nin 1922 yılında yayımlanan *Siddhartha* adlı eseri ile bu romanın 1972 yılında Conrad Rooks tarafından sinemaya uyarlanmış film versiyonudur. Çalışma, yalnızca edebi metnin sinemaya aktarımını değil, aynı zamanda göstergelerarası ve medyalararası dönüşüm süreçlerini, işaret sistemlerini ve anlatı yapılarındaki değişimleri de kapsamlı şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilim, Adaptasyon Çalışmaları, Göstergelerarasılık, Medyalararasılık, *Siddhartha*.

Abstract

From Literary Work to Film: A Comparative Analysis of Hermann Hesse's Siddhartha in Light of Translation Studies

Adaptation films are a significant subject of study situated at the intersection of translation studies—a multidisciplinary field—and the similarly rich and theoretically diverse area of adaptation studies. These types of films are not only intertextual but also exhibit intersemiotic and intermedial characteristics. Therefore, analyzing such films requires drawing upon theoretical approaches from various academic disciplines. In the context of adaptation studies, the translation-based methods proposed by Perdikaki (2016) are particularly noteworthy. However, in order to further develop, deepen, and critically evaluate these methods, it is crucial to examine examples that have not yet been thoroughly analyzed or that have received limited attention in academic literature. In this regard, the selected case studies are Hermann

Einsenddatum: 01.02.2025

Freigabe zur Veröffentlichung: 17.06.2025

¹ Bu makalede ele alınan bilgiler danışmanlığı Prof. Dr. Mehmet Tahir Öncü tarafından yapılmış olan Can Eltetik'in "Hermann Hesse'nin *Siddhartha* Adlı Eserinin ve Sinema Adaptasyonunun Çeviribilim Açısından Göstergelerarası İncelenmesi" (Eltetik 2025) adlı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

Hesse's *Siddhartha*, published in 1922 and categorized as both a Bildungsroman and philosophical fiction, and the film adaptation of this novel directed by Conrad Rooks in 1972. This study aims to analyze not only the transfer of the literary work to the cinematic medium, but also the processes of intersemiotic and intermedial transformation, including shifts in sign systems and changes in narrative structures.

Keywords: *Translation Studies, Adaptation Studies, Intersemiotics, Intermediality, Siddhartha.*

EXTENDED ABSTRACT

This article analyzes the adaptation shifts in Hermann Hesse's *Siddhartha* (1922) and Conrad Rooks' adaptation (1972) through a descriptive comparison and analysis. The reasons for the identified shifts in this type of translation are also analyzed through the paratexts. The first two chapters of the plot structure category from the analysis in the main study are included in the article. Hermann Hesse's *Siddhartha* (1922) is a philosophical fiction and Bildungsroman about Siddhartha, a young Brahman who embarks on a journey for spiritual enlightenment. The film adaptation was made in 1972 with the same plot. The fact that Hermann Hesse, as a German author, wrote a novel set in India and Conrad Rooks, as an American producer and director, made a film adaptation for both American and Indian audiences shows the multiculturalism of the works. The study aims to contribute to the adaptation analyses conducted with translation studies' methods. In this direction, works that have not been analyzed with the methods used in the reviewed studies have been selected as research objects. In addition, the scientific approaches of the fields of intermediality and intersemiotics are explored and their contribution to the context of the topic is seen. The research consists of four parts: "Theoretical Foundations and Background", "Methodological Approach" and two related analysis sections.

Following the first part, the introduction, the second part includes a section, "Intersemiotics and Intermediality" that deals with the theoretical aspect of the analysis. Recent paradigms in the fields of intersemiotics and intermediality are examined. Before discussing the approaches of intersemiotics, the concepts of sign, intersemiotic translation and intersemioticity were introduced and a subject foundation was created. The perspectives of Nicola Dusi (2015) and Umberto Eco (2001) are discussed. The same path was followed for intermediality by addressing the concepts of media and intertextuality before introducing the concept of intermediality. The perspectives of Irina Rajewsky (2005) and Jens Schröter (2011) on intermediality are presented. In this way, it was seen how intersemiotics and intermediality contributed to the research. After this theoretical framework, information about the selected research objects is given. The plot of Hermann Hesse's *Siddhartha* (1922) is presented. About the adaptation of the work, Conrad Rooks' *Siddhartha* (1972), the details of the production of the film are shared.

In the third part, "Methodological Approach", information about the models of Katerina Perdikaki (2016), which were chosen as the method of analysis for the thesis, is given under the titles "Perdikaki's Descriptive/ Comparative Model" and "Perdikaki's Interpretive Model". The Descriptive/ Comparative model was created by adapting van Leuven Zwart's (1989) translation shifts model to adaptations. The plot structure category, which is a sub-category of the models included in this article, has been elaborated. The purpose of the Interpretive model, which Perdikaki (2016) created through the paratexts she used in her research in which she presented her models, is to interpret the reasons for the shifts identified through the Descriptive/ Comparative model with the paratexts. The types of adaptation shifts that can be identified by the models and how the reasons for their occurrence are classified and categorized are thus illustrated.

In the fourth part, the Descriptive/ Comparative model is used to compare and analyze both works in terms of adaptation shifts. The subsections are the parts of the model. As mentioned earlier, the first two chapters of the plot structure section of the analysis are included in this article. All shifts are tabulated alongside the explanations. In the fifth part, Perdikaki's Interpretive model was applied to the adaptation shifts found with the Descriptive/ Comparative model to find and interpret the reasons for the shifts. In this way, the contexts of the works about which information was provided in the second part were also included in the research. The given table shows the number of shifts in the plot structure category. The research is multifaceted in that it is intersemiotic with adaptation shifts, intermedial with the transition from the novel genre to film, and also multifaceted in that the works contain different cultural dimensions.

1. Giriş

Çeviri, bir iletişim aracı olmanın ötesinde birçok boyutunda çeşitli anlamsal ve kültürel bağlantılar içermektedir. Çevirmenler aracılığıyla kişiler arasında yapılabildiği gibi, metinlerin dillerarası çevirisiyle, insanların bu metinlerin onların anlayabileceği dillere aktarımını üstlenen bir araç görevi görmektedir (Munday / Pinto / Blakesley 2022: 10). Çeviriyi inceleyen bilim dalı çeviribilim, 20. yüzyıldan beri bilimsel bir alana dönüşmüştür. Genç bir bilim dalı olarak dilbilim ve edebiyat biliminden ayrılan çeviribilimde (Siever 2015: 8) 21. yüzyıl ile teknolojinin ilerlemesi, çeviribilimin araştırma nesneleri olan sözlü ve yazılı türlere görsel-işitsel türleri eklemesinin yanında, çeviribilimin farklı bilim dallarıyla ilişkilerinin araştırıldığı ve bu dallardan yararlanıldığı disiplinlerarası bilimsel çalışmalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Çeviribilimin disiplinlerarası ilişkileri olan alanlara sosyoloji, film çalışmaları, felsefe, adaptasyon çalışmaları, anlambilim, göstergebilim, kültür çalışmaları ve psikoloji gibi alanlar örnek gösterilebilir.

Disiplinlerarasılık sayesinde bilim dalları, kendi alanlarında veya ortak olarak karşılaştıkları problemleri ve konuları birbirlerinin bilgi hazinesinden yararlanarak çözebilmekte ve ele alabilmektedir. Bir edebi eserin sinema adaptasyonunun incelenmesi konusu, çeviribilim ve adaptasyon çalışmalarının alanına giren bu tür bir disiplinlerarası konudur. Disiplinlerarası kavramlar, medyalararasılık ve göstergelerarasılık bu tür bir araştırmaya çok yönlü bir bakış açısı sunmaktadır. Medyalararasılık ile medyaların kendilerine özgü niteliklerinden ve ayrıca göstergelerarasılık ile anlamsal boyutlardan adaptasyon incelemesinde yararlanılabilmektedir. Öte yandan adaptasyon filmi bir çeviri türü olarak alındığında oluşan geniş araştırma alanı, film adaptasyonlarının teorik olarak incelenmesindeki problemlerin çözümünde rol oynayabilmektedir.

Farklı alansal açılardan bakıldığında, çeviribilim ve adaptasyon çalışmalarının disiplinlerarasılığında benzer ve ortak konuların yattığı görülmektedir. Bunlar çeviribilimden aşına olunan sadakat ve bağlılık gibi kavramlar olduğu gibi çeviri ve adaptasyonun hedef aldıkları kültürel bağlama göre farklı etkiler yaratmaları özellikleridir. Adaptasyonu ve çeviriyi orijinal eserin arkasından gelen taklit olarak gören yaklaşımlar iki bilim dalında da bulunmaktadır. İki bilim dalının ortak özelliklerinden ve çeviribilimden yararlanarak adaptasyon çalışmalarındaki modeller oluşturulmuştur. Bu sayede çeviribilimden yararlanan adaptasyon yöntemi boşluğu doldurulmuştur (Perdikaki 2016), ancak yöntemlerin son dönemlerde ortaya konması sebebiyle sağlamlaştırılmaları yeni çalışmalar gerektirmektedir. Ayrıca kullanılacak modellerle yapılan ilk çalışmalar, sadece çeviribilim ve adaptasyon çalışmaları alanlarına eğilmiştir. Ele alınan inceleme, medyalararası ve göstergelerarası özellikleri de içinde barındırmaktadır. Bu çalışmada ise doldurulması amaçlanan bilimsel boşluk, hem oluşturulduğu bahsedilen modellerle hem de bilimsel olarak adaptasyon bağlamında taranan literatür çerçevesinde daha önce incelenmemiş bir edebi eserin ve onun film adaptasyonunun karşılaştırılarak adaptasyon değişimlerine yönelik incelenmesi ve bu değişimlerin sebeplerinin saptanmasının haricinde medyalararasılık ve göstergelerarasılığın sunacağı güncel perspektiflerin araştırılmasıdır. Çeviribilimin farklı bilim dallarını buluşturan ve sürekli gelişen yapısı

sayesinde bu araştırmada adaptasyon çalışmaları alanından yararlanılacağı gibi, göstergelerarasılık, medyalararasılık ve çok modluluk gibi disiplinlerarası konular araştırmanın kapsamına alınacaktır.

2. Teorik Temeller ve Arka Plan

2.1. Göstergelerarasılık ve Medyalararasılık

Bu bölümde yapılan araştırmanın bilimsel düzlemdeki yerinin ve bu alanların araştırmaya katkılarının görülebilmesi için son dönemlerin göstergelerarasılık ve medyalararasılık yaklaşımlarına bakılacaktır.

Kendi dışındaki bir şey için temsil edici bir görevi bulunan varlıklar “gösterge” olarak adlandırılmaktadır. Gösterge kavramına örnek olarak dil, jest, resim gibi örnekler verilebilmektedir. Bu kavramı inceleyen bilim dalı Ferdinand de Saussure’un kurduğu gstergebilimdir (Rıfat 2009: 11-12). Bir dilden bir dil dışı sözsüz ifade sistemine çeviriyi tanımlayan göstergelerarası eviri kavramını ise Roman Jakobson ortaya koymuştur (Jakobson 2004: 114). Bu kavramsal tanımlamalar ile göstergelerarasılık kavramının kapsamı görülmektedir. Göstergelerarasılık kavramı, edebiyatı da içine alan sanatsal alanlar arasında ilişki ve iletişimi belirtmektedir (Aktulum 2021: 668-669).

Nicola Dusi’nin yaklaşımına göre, göstergelerarasılık ilişkisini kuran ürünler, kendi başlarına işlev ve tutarlılık sahibi olmalarının yanında bu ilişki çerçevesinde birbirlerine referans vermektedirler (2015: 182-183). Bu doğrultuda Dusi, Lotman’ın (1981/ 1994) ve Eco’nun (1979) yaklaşımları ile bu durumun farklı yönlerinden bahsetmektedir. Lotman’a göre bu tür bir ilişkideki ürünler metin tabanlı ve alıcılar da dahil olarak metin dışı ürünler de olabilirken, bu ilişki çerçevesinde birbirlerine yeni anlamlar kazandırmaktadırlar (1981/ 1994: 378-379). Eco ise, bir eserin yaratıcısının, bir kişinin eserin alıcısı olabilmesi için belirli bir bilgiyi gerektirmesi, yani eserin alıcısını seçmesi veya alıcısını eğitmesi durumunu belirterek, model okuyucu terimini oluşturmuştur (1979: 7-8). Dusi, bir edebi eser ve onun adaptasyonunun da arasında bu tür bir ilişkiden söz edilebildiğine değinmektedir (2015: 182-183). Umberto Eco (2001), yorumlama olarak ele aldığı eviri kavramında dillerin farklılaştığını ve bu eylemin yapılırken kültürel bilgiler gerektirdiğini söylemektedir (Eco 2001: 13-14). Bu yaklaşım, eşdeğerliğin olmadığını ve ayrıca bir göstergenin başka bir göstergeye yorumlanmasının, yorumlanan göstergeyi zenginleştirdiğini göstermektedir (Eco 2001: 71).

Medyalararasılığı tanımlamadan önce medya ve metinlerarasılık kavramlarından bahsedilmelidir. Bohn, Mller ve Rupert (1988), medyayı göstergeleri elverişli bir aktarıcıyla zaman ve mekn ötesinde taşıyan bir olgu olarak tanımlamaktadırlar (akt. Kayaoğlu 2009: 33). Kristeva’ya göre metinlerarasılık, metinlerin birbirlerinin referansından meydana geldiği ve bağlamsal özellikler barındırmaları olgusudur (Kristeva 1972: 347-348). Medyalararasılık ise metinlerarasılık ile tanımlanabilen metne dayalı durumların üstüne farklı medyaların birbiriyle bağlarını, salt anlamsal yönden olmamakla birlikte uygulamaya yönelik durumlarının anlam üzerindeki etkilerini de katmaktadır (Kayaoğlu 2009: 9).

Rajewsky, medyalararasılığın yüksek disiplinlerarasılığının zenginleştirici olduğunu, ancak farklı kullanımlara yol açması problemini ortaya çıkardığını belirtmektedir. Bu sebeple Rajewsky², medyalararasılığın türleri için kategorilere yönelik bir yaklaşım ortaya koymuştur. Rajewsky'nin oluşturduğu kategoriler bir medyanın kaynağı ile başka medyada rol oynaması açısından (romanlaştırılma türünde olduğu gibi) *medyasal transpozisyon/ aktarma*, medyaların birbirlerini içinde bulundurmaları açısından (örneğin opera ve çizgi roman) *medyasal kombinasyon* ve tek bir medyanın başka medyadan aldığı referansla (kitaplarda film çekiminin çağrıştırılması gibi) anlamını oluşturması açısından *medyalararası referanslar* olarak ayrılmaktadır (2005: 51-53). Rajewsky'nin sınıflandırmalarının tümüne girebilen film adaptasyonu, doğası gereği mediasal transpozisyon/ aktarma ve kombinasyon iken, referans bulundurabilmesiyle üçüncü sınıflandırmaya dahil olabilmektedir (2005: 53).

Schröter'in çalışmasında medyalararasılık bireşimsel, transmedyal, dönüşümsel ve varlıkbilimsel olarak dört türden oluşmaktadır (2011: 1-2). Transmedyal medyalararasılık, tek bir medyanın sınırları içinde kalmayan ve birden fazla medyada bulunabilen fenomenleri ele almaktadır (Schröter 2011: 3). Schröter, Paech'in (1997: 335) yaklaşımından yola çıkarak anlatının da transmedyal olduğu yaklaşımını vurgulamasıyla (2011: 3), yapılacak araştırmanın anlatı yönüyle bir diğer özelliği görülmektedir. Chatman'ın (1980: 121) de anlatı konusunda aynı yaklaşımı paylaştığı görülmüştür.

2.2. Hermann Hesse'nin *Siddhartha*'sının (1922) Konusu

Eser, huzur ve gerçek inancı sembolize eden Nirvana'ya³ ulaşmak için Siddhartha'nın çıktığı yolculuğu konu edinmektedir. Bilgelğe kişinin kendi tecrübesiyle erişebileceğini fark ederek, yolculuğunda çilecilere katılır, Buda'nın vaazını dinler, ancak aradığını bulamaz. Hayat kadını Kamala'yı görmesiyle onunla zaman geçirmek için şehirde çalışmaya başlar. Zamanla zengin olur ve varlığına varlık katar, fakat ilk amacına duyduğu isteğin körelmesiyle halinden iğrenir ve şehirden ayrılır. Önceden karşılaştığı kayıkçı Vasudeva ile yaşamaya başlar. Dinlediği ve aydınlanma konusunda ona yol gösteren ırmak ve Vasudeva sayesinde her şeyin birlik ve bütünlüğünün farkına varır ve amacına ulaşır.

2.3. Conrad Rooks'un *Siddhartha* Adaptasyonu (1972)

Adaptasyon filmi, kitap ile neredeyse aynı yolda ilerlemektedir ve farklılık gösterdiği yerlere rağmen ana hatlarıyla aynı hikâyeyi ele almaktadır. Farklılık gösterdiği yerler inceleme bölümünde analiz edilecektir. Bu sebeple bu bölümde filmin konusundan ziyade yapımı ele alınacaktır. Conrad Rooks film hakkındaki 2001 tarihli röportajda filmin

² Rajewsky'nin medyalararasılığa daha detaylı yaklaşımı için bkz: *Intermedialität* (2002).

³ Budizm'de "arzu, nefret ve cehaletten" arınarak ulaşılan amaçtır. Bu sayede dertlerden kurtulan kişi, reenkarnasyon döngüsünden de (Sansara) kurtulmuş olmaktadır (Lopez, 2024).

yapım hikâyesini anlatmaktadır. Beat akımıyla⁴ bağı bulunan ve *Siddhartha*'dan etkilenen Rooks, tedavi için Almanya'dayken Hermann Hesse'nin oğlu Heiner Hesse ile tanışarak film için onay almıştır (Rooks 2001: 00:00-05:17). Rooks, filmin bağlamı konusunda bilgi sahibi olmak için altı yıl Hindistan'da, birer yıl Sri Lanka ve Tayland'da yaşamıştır. Bu sırada Budizm ve Hinduizm hakkında bir birikim edinmiştir (Rooks 2001: 05:17-07:20).

Filmin çekimi öncesinde Hindistan'dan izin alınması ve Hindistan ile Pakistan savaşı gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Rooks'un Gandhileri⁵ tanınmasıyla ilk problem çözülmüştür, ancak ikinci problem sebebiyle masraflar yapım için ayrılan bütçeyi geçmiştir (Rooks 2001: 15:59-20:28). Rooks'a göre filmi Bharatpur mihracesinin özel mülkünde çekmesiyle kültürün zamansızlığına (Rooks 2001: 17:43-20:28), Hindistan'da denk geldiği kişileri figüran olarak kullanmasıyla ise zamansızlığın yanında beat akımı açısından özgürlüğe dikkat çekmektedir (Rooks 2001: 20:28-23:30).

Rooks'a göre film Amerika açısından bakıldığında, herhangi bir vatandaşa Hint kültürünün zenginliğini tanıtırken ve ülkenin güzelliğini gösterirken, Hindistan açısından bakıldığında Indira Gandhi, filmi halkla ilişkiler için bir araç olarak görmüştür (Rooks 2001: 15:59-17:43).

3. Yöntemsel Yaklaşım

3.1. Perdikaki'nin Betimleyici/ Karşılaştırmacı Modeli

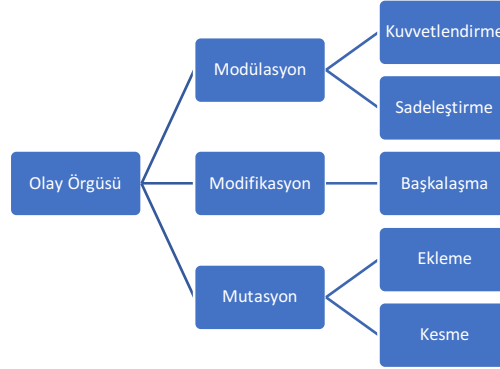
İncelemede kullanılacak bilimsel yöntem Katerina Perdikaki'nin Betimleyici/ Karşılaştırmacı ve Yorumlayıcı modelleridir. Perdikaki, modellerin oluşturulmasında Strauss ve Corbin'in (1998) *Grounded Theory (Temellendirilmiş Teori)* kuramından yararlanmıştır (Perdikaki 2016: 69-70). Perdikaki modellerini *Temellendirilmiş Teori* çerçevesinde yaptığı ilk inceleme ile şekillendirmiştir. Kitaplara ve adaptasyonlarına yaptığı bu inceleme, van Leuven-Zwart'ın (1989) çeviri değişimlerini ele alan modelini adaptasyon değişimlerini ele alacak şekilde uyarlamasına izin vermiştir. Böylece van Leuven-Zwart'ı temel alan ilk model, adaptasyondaki eğilimin saptanmasına yarayan Betimleyici/ Karşılaştırmacı model ortaya çıkmıştır. Perdikaki'nin incelediği kitap ve adaptasyonlar hakkındaki yanmetinler de Yorumlayıcı modelin sınıflandırmalarının oluşturulmasında kullanılmıştır (Perdikaki 2016: 71-72). Bu modelde adaptasyon değişimleri modülasyon, modifikasyon ve mutasyon olarak üç türe ayrılmaktadır ve betimleyici kategoriler olay örgüsü, anlatı teknikleri, karakterizasyon, ortam⁶ (zamansal ve mekânsal) (Perdikaki 2016: 73) altında incelenmektedirler.

⁴ 1950'li yıllarda Amerikan bir akım olan Beat hareketi, toplumsal geleneklere karşı ortaya çıkmıştır (Britannica 2023). Britannica ansiklopedisi amaçlarını şu şekilde açıklamaktadır: “Uyuşturucu, caz, seks veya Zen Budizmi disiplinlerinin tetikleyebileceği artan duyuşal farkındalık yoluyla kişisel özgürleşmeyi, arınmayı ve aydınlanmayı savundular.” (Britannica 2023)

⁵ Rajiv Gandhi ve ondan önce annesi Indira Gandhi Hindistan başbakanlarıydı (Britannica 2024a).

⁶ *Siddhartha*'nın roman ve film incelemesinde ortam kategorisinde neredeyse hiç değişim meydana gelmemesi sebebiyle incelemede bu kategori yer verilmemiştir.

Modülasyon ile betimleyici kategorilerden/ anlatı birimlerinden herhangi birinin anlamının vurgulandığı veya daraltılarak arka plana itildiği durumlar, modifikasyon ile birimlerin kökten değişimi, mutasyon ile atıldığı ve eklendiği durumlar belirtilmektedir (Perdikaki 2016: 76). Aşağıdaki grafik olay örgüsünde adaptasyon değişimlerinin ortaya çıkardığı değişim türlerini göstermektedir:

Resim 1: Olay Örgüsü Kategorisi Adaptasyon Değişimleri (Perdikaki 2016: 77)

Olay örgüsü kategorisine bakıldığında bu kategoride modülasyon tipi bir değişim yaşanması, bir olayın ön plana çıkarılmasıyla veya geri plana itilmesiyle meydana gelmektedir (Perdikaki 2016: 76-77). Perdikaki, modeli uyguladığı *The Notebook* (Cassavetes 2004) filminden verdiği örnekte bu durumları açıklamaktadır. Filmdeki çiftin tekrar bir araya gelişindeki olayların bazılarının adaptasyonda yer verilmemesi sadeleştirmeye yol açmaktadır. Diğer yandan ilişkilerindeki romantizmin başlangıcının filmde, kitapta olduğundan daha fazla ön plana çıkması bu olayı kuvvetlendirmeye yaramıştır (Perdikaki 2016: 76-77). Olay örgüsünde modifikasyonun yol açtığı tek bir sonuç bulunmaktadır ve bu durum “başkalaşma” terimiyle betimlenmektedir (Perdikaki 2016: 76-77). Bu değişim ile kitaptaki bir olayla adaptasyonda farklı bir olay olarak karşılaşılmaktadır. Mutasyon, olay örgüsünde sadece “ekleme” ve “kesme” durumlarına yol açmaktadır (Perdikaki 2016: 76-77).

3.2. Perdikaki’nin Yorumlayıcı Modeli

Bu model ile Betimleyici/ Karşılaştırmacı modelde saptanan adaptasyon değişimleri üç tür yorumlayıcı kategori altında ayrılarak incelenmektedir. Bu kategorilerle bu değişimlerin yanmetinler⁷ yardımıyla neden ortaya çıktığına bakılmaktadır. Perdikaki, kendi araştırması ile bu sebepleri, başka bir deyişle kategorileri ortaya koymuştur ve Betimleyici/ Karşılaştırmacı modeli oluştururken kullandığı gibi, bu model için de

⁷ İncelemede kullanılan yanmetin kapsamı Genette’nin olgusal yanmetin kavramı (1997) ile genişletilerek *Siddhartha* eserlerinin bağlamları da (Hint kültürü, Hinduizm ve Budizm) kullanılan yanmetinlere dahil edilmiştir. Her bağlamın yanmetin işlevi olduğu üzerinden metnin alıcıları tarafından bilindiğinde ona karşı olan perspektifi değişikliğe uğratan ve materyal biçimde olup olmaması önemsiz olan yanmetinler kastedilmektedir (Genette 1997: 7-8).

Temellendirilmiş Teori'den yararlanmıştır. Perdikaki'ye göre bu modeldeki yorumlayıcı kategoriler, bu tür bir araştırma çerçevesinde, incelenecek nesnelere göre genişletilebilir ve çoğaltılabilir (Perdikaki 2016: 82). Yorumlayıcı kategoriler, ekonomik, yaratıcı ve sosyal sebepler olarak üçe ayrılmaktadır (Perdikaki 2016: 83-84).

Ekonomik sebepler kategorisi altında maddi amaçlarla ortaya çıkmış olan adaptasyon değişimleri bulunmaktadır. Perdikaki'ye göre tanınmış oyuncuların kullanımıyla yüksek kâr ediniminin güdülmesi bu kategoriye örnek oluşturabilmektedir (Perdikaki 2016: 83).

Yaratıcı sebepler kategorisinde adaptasyonu üreten kişinin başka bir medya boyutuna aktarımdaki yorumsal duruşu incelenmektedir. Bu açıdan bu kategori, her iki medyanın onları kendine özgü yapan özelliklerinden ileri gelen birbirlerinden ayrıldıkları noktalar ve bu değişimin adaptasyon yapımcısına sağladığı kararlar konusuyla bağlantılıdır. Perdikaki'ye göre sosyal sebeplerden etkilenebilmektedirler (Perdikaki 2016: 83-84).

Sosyal sebepler kategorisi ile toplumsal bağlam açısından adaptasyon değişimlerine inilmektedir. Bu toplumsal bağlam, yere ve zamana göre değişim göstermektedir. Adaptasyon perspektifinden bakıldığında film adaptasyonunun yapımında bu toplumsal bağlamda görülen sorunların veya konuların iki eser arasında ne tür bir değişimle karşılaştığı bir araştırma konusu haline gelmektedir (Perdikaki 2016: 84).

4. Betimleyici/ Karşılaştırmacı Model ile İnceleme

Bu bölümde araştırma materyalleri seçilen yöntemle göre incelenecektir. Araştırmanın bütüncesinde Hermann Hesse'nin *Siddhartha* (1922/ 2004) adlı eseri ve Conrad Rooks'un çektiği aynı adlı film adaptasyonunun (1972/ 2001) yanında yanmetinler bulunmaktadır. Yapılacak inceleme kitabın bölümleri bazında yapılmıştır. Ancak bu makalede ilk iki bölümün Betimleyici/ Karşılaştırmacı modelin olay örgüsü kategorisi çerçevesindeki incelemesine yer verilecektir.

4.1. Olay Örgüsü

Olay örgüsü kategorisi için ilk bölüme bakıldığında alt kategori modülasyon değişimi olan *sadeleşme* ve alt kategori modifikasyon değişimi *başkalaşma*⁸ görülmektedir (Rooks 1972/ 2001: 00:00-09:25). *Sadeleşme*, mutasyon alt kategorisi “*kesme*” ile desteklenmektedir. Kitapta yer alan Siddhartha'nın büyüüyüşü, bilgiye açlığı ve anne ve babasının ona duydukları sevgi ve hayranlık, kızların hayranlığı, Govinda'nın Siddhartha hakkındaki onun sıradan Brahmanlar⁹ gibi olmayacağı ve “tanrılarının arasına katılacak”

⁸ Değişimler, tür ve kategorilerinin vurgulanması amacıyla yapılan incelemede *italik yazı* ile vurgulanmaktadır.

⁹ Brahman/ Brahmin kavramı, Hindistan'ın kast sisteminde en üstte yer alan sosyal sınıfı gösterir ve dini görevler üstlenirler (Britannica 2024b).

büyük bir kişi olduğunda yanından ayrılmayacağı düşüncelerinin filmde *kesildiği* görülmektedir (Hesse 1922/ 2004: 11-12). Ayrıca Siddhartha'nın Hinduizm öğretilerini sorgulayışı ve çevresindeki alimlerin ne kadar bilgili olsalar da bu öğreti ve bilgilerin içindeki bilgeliğe ve Atman'a¹⁰ ulaşamama durumunu ve Brahman babasını da bu konuda eleştirdiği düşünceleri filmde bulunmamaktadır (Hesse 1922/ 2004: 13-15).

Kitapta Siddhartha, Samanalara katılma isteğini Govinda ile paylaşmadan önce, onunla beraber yaptıkları meditasyon ve Govinda'nın Siddhartha'nın yüksek konsantrasyonunu görmesi (Hesse 1922/ 2004: 16), filmde Siddhartha'nın tek başına kısa süre meditasyon yaptığı bir sahne ile değişime uğramıştır (Rooks 1972/ 2001: 06:13-06:36). Olay örgüsü açısından *sadeleştirme* görülmektedir.

Eviden ayrılmadan önce Siddhartha, kitapta babasıyla tartışmasız ve sessiz bir münakaşaya girmektedir ve sonunda babasını ikna etmektedir (Hesse 1922/ 2004: 18-20). Filmde çoğunlukla bu olay ana hatlarıyla değişmeden kalmıştır, ancak kısaltılarak sadeleştirilmiştir. Siddhartha'nın uyumadan sabaha kadar ayakta bekleyişi filmde gösterilmeyerek babasının konuşmasından bu anlaşılmaktadır (Rooks 1972/ 2001: 06:37-08:20).

Babasının Siddhartha'ya Samanalara katılması için izin verdiği sekansta söylediği son replik, “Alles kehrt wieder wie der Fluss” (İngilizce: “Like the river, everything returns”, Türkçe: “İrmak gibi, her şey geri döner”) (Rooks 1972/ 2001: 08:17-08:20) olay örgüsü noktasında, Siddhartha'nın aydınlanmasını sağlayan kayıkçı Vasudeva'nın her şeyin bir döngüden ibaret olduğunu işaret eden sözüdür. Siddhartha kitabın sonunda ırmakta babasını ve başkalarını görerek bu döngüyü fark etmiştir (Hesse 1922/ 2004: 121-125). Adaptasyona bu repliğin eklenişiyle filmin başı ve sonu arasında bir bağlantı kurularak olay örgüsünün *başkalaşmaya* uğradığı görülmektedir. Sadece *ekleme değişimi* olarak alınmamasının sebebi, romandan farklı olarak olay örgüsünde köklü bir anlamsal değişime bu olay ile yol açılmasıdır. İlk bölümün olay örgüsü kategorisindeki adaptasyon değişimleri:

Modülasyon	Modifikasyon	Mutasyon
Kuvvetlendirme	Başkalaşma	Ekleme
	Kayıkçının sözünü Siddhartha'nın babasının da söylemesi.	
Sadeleştirme		Kesme
- Siddhartha'nın meditasyonu. - Siddhartha'nın babasının yanından ayrılışı.		- Siddhartha'nın büyümesi. - Siddhartha'nın bilgiye açlığı. - Siddhartha'nın anne ve

¹⁰ “Atman” kavramı, Hinduizm’de bir kişinin özünde yer alan ruhudur (Bhaskarananda 2002: 146). Hinduizm’deki nihai tanrı olan Brahman’ın bir parçası olarak onunla aynı varlık olarak kabul edilir (Bhaskarananda 2002: 78-79).

		babasının, ayrıca kızların ona hayranlığı. • Govinda'nın Siddhartha hakkındaki düşünceleri. • Siddhartha'nın Hinduizm öğretilerini sorgulayışı. • Siddhartha'nın babasını eleştirisi.
--	--	--

Tab. 1: Birinci bölüm olay örgüsü değişimleri¹¹

İkinci bölümde adaptasyonun kitapla çoğunlukla aynı yolda gittiği görülürken belirgin değişimler bulunmaktadır. Kitaptaki bölümün başlarındaki Siddhartha'nın Samanaların çileciliğini benimseyerek sefil bir şekilde yaşadığı kısım filmde sadeleştirilmiştir (Hesse 1922/ 2004: 20-21). Filmdeki Siddhartha kitaptaki gibi bir deri bir kemik değildir, ancak saç ve sakalının uzunluğu göze çarpmaktadır (Rooks 1972/ 2001: 10:43). Ayrıca şehirli insanlara dair düşünceleriyle de filmde karşılaşılmamaktadır. Kitapta insanları normal yaşantıları içinde mutlu olmalarının aslında bir kandırmaca olduğunu düşünen Siddhartha, onlara küçümseyici bir bakış açısıyla bakmaktadır (Hesse 1922/ 2004: 20).

Bu bölümde sadeleşmenin iyi bir örneği, kitapta ve filmde olan Siddhartha'nın Govinda'ya amaçlarına ulaşip ulaşmadığını sormasında yatmaktadır. Govinda, Siddhartha'ya çabuk öğrendiğinden “kutsal bir adam” olacağını söylemesine karşılık Siddhartha Samanaların öğretilerine karşı kuşkularını paylaşmaktadır. Kitapta bu noktaya kadar Samanaların yanında onun neleri öğrendiği, durumu ve düşünceleri görülmüş ve bu soruya gelinmiştir (Hesse 1922/ 2004: 23-24). Ancak filmde Siddhartha ve Govinda'nın onların yanındaki sahneleri kitaptaki bu anlatı parçaları verilmeden bulunmaktadır. Aralarındaki diyalogda ise adaptasyonda gösterilmeyen bu bilgi ve olaylardan (öğrendikleri ve eleştirileri), Siddhartha'nın Samanaları kitapta da bulunan sorgulayışı ile bahsedilmektedir (Rooks 1972/ 2001: 13:01-13:10). Diğer bir deyişle, kitaptaki tasvir edilen ve anlatılan olayların adaptasyonda kısa replik ve diyalog ile verildiği görülmektedir. Bu durum, Siddhartha'nın eleştirdiği Samanaların öğretileri hakkında adaptasyonun alıcısının zaten bilgi sahibi olduğunun varsayılabilmiş olma ihtimalini göstermektedir.

Adaptasyondaki Samanaların yanındaki sahnelerde Siddhartha ve Govinda'nın meditasyonlarının yanı sıra kitapta olmayan belirgin bir değişim, Samanaların enstrüman çalarak şarkı söylemeleridir. Ayrıca pipo benzeri aletlerle tıttırmektedirler (Rooks 1972/ 2001: 10:34-12:55). Adaptasyonda bu sahnelerin Siddhartha'nın Samanalar tarafından eğitiminin yerini alması olay örgüsü açısından *başkalaşma* değişimidir.

İkinci bölümden devam edildiğinde, Siddhartha ve Govinda'nın konuşmaları kitaptakine yakın şekilde ancak *sadeleştirilmiş* olarak ilerlemektedir. Govinda'nın kitaptaki kısa şiiri ve yönelttiği, “öğrenme yoksa neyin kutsallığını koruduğu”na yönelik

¹¹ Tüm tablolar yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

olan sorusu adaptasyonda bulunmamaktadır. Kitapta olduğundan farklı olarak Siddhartha dini kavramlar (Brahmanlar, Vedalar¹², Atman) kullanmadan sorgulayışını gerçekleştirmektedir (Hesse 1922/ 2004: 25-26). Benzer bir değişim ilk bölümde de görülmüştü.

Bölümün en belirgin değişimi, aynı diyalogda bulunan, Siddhartha'nın öğrenme eylemine ve öğretilere karşı duruşunu Samanalara ve Brahmanlara karşı eleştirisiyle kazandığı kısma da adaptasyonda yer verilmemesidir. Bunun yerine adaptasyonda izleyici, Siddhartha'nın öğrenme eylemine ve öğretilere karşı duruşunu Buda'ya gitmeyi konuştuklarında duymaktadır (Rooks 1972/ 2001: 13:48-16:10). Kitapta Siddhartha ve Govinda'nın hakkında duydukları bilgilerle Buda'nın tanıtılması da adaptasyonda görülmemektedir. Ayrıca Buda'dan söz etmeden önce Govinda ve Siddhartha *eklenen* bir sahneyle bir ayinde bulundukları görülmektedir. Bir din adamı dua ederek üflemleri bir aleti çalarken Govinda ve Siddhartha da meditasyon pozisyonundadırlar (Rooks 1972/ 2001: 14:41-15:27). Kitaptaki Buda'nın geçmişi, öğretisi ve hakkında anlatılan hikâyeler ile alakalı kısımlardan, onun bir zamanlar Samanalar ile yaşadığıktan sonra şehirde varlıklı şekilde yaşadığı öğrenilmektedir. Bu şekilde Siddhartha'nın anlatıdaki geleceği ile Buda'nın geçmiş yaşamı arasında paralellik kurulmaktadır (Hesse 1922/ 2004: 26-28). Siddhartha'nın eleştirisinin spesifik olmamasıyla *sadeleştirildiği* (Samanalara yönelik sadeleşen eleştirileri kalarak), Buda'nın geçmişinin ise *kesildiği* görülmektedir.

Olay örgüsünde ikinci bölümde karşılaşılan son adaptasyon değişimi ise Siddhartha ve Govinda'nın Samanalardan ayrılmak üzere en yaşlılarından izin aldıkları kısmın *kesilmiş* olmasıdır. Siddhartha'nın Samanaların yaşlısının agresif tavrına karşı onu “bakışlarıyla büyülemesi” ile adaptasyonda karşılaşılmamaktadır. Kitaptaki bu olayın kapanışı ile Samanaların büyü ve sihir türünde uğraşlarının bulunduğunu (Govinda'ya göre Siddhartha onlarla biraz daha kalsa suda yürüyebilecekti) ve Siddhartha'nın Samanaların kendilerini aldattıklarını düşüncesi öğrenilmektedir (Hesse 1922/ 2004: 29-30). İkinci bölümün olay örgüsü kategorisindeki adaptasyon değişimleri:

Modülasyon	Modifikasyon	Mutasyon
Kuvvetlendirme	Başkalaşma	Ekleme
	Samanaların şarkı söyleyerek çalgı çalması ve tüttürmesi.	Siddhartha ve Govinda'nın bir dini ayinde bulunduklarını gösteren sahne.
Sadeleştirme		Kesme
- Siddhartha'nın Samanaların yanındaki zamanı. - Siddhartha ve Govinda'nın diyalogu. - Siddhartha'nın		- Şehirli insanlar hakkında Siddhartha'nın görüşleri. - Buda'nın geçmişi. - Siddhartha'nın yaşlı Samanayı büyülemesi ve

¹² Vedalar, Hinduizm hakkındaki dini metinlerdir (Mark 2020).

öğretilere duruşu ve eleştirileri.		Samaneların büyü ve sihir uğraşısı.
------------------------------------	--	-------------------------------------

Tab. 2: İkinci bölüm olay örgüsü değışimleri

5. Yorumlayıcı Model ile İnceleme

Bu bölümde Betimleyici/ Karşılaştırmacı model sayesinde saptanan adaptasyon değışimleri Yorumlayıcı model ve yanmetinler aracılığıyla yorumlanmaktadır. Bu sayede değışimlerin arkasındaki motivasyona ve amaca ışık tutulmaya çalışılmaktadır. Önceki bölümde yer alan Betimleyici/ Karşılaştırmacı modelin ana kategorileri üzerinden Yorumlayıcı modelin sebepleri (ekonomik, yaratıcı ve sosyal) kullanılarak ilerlenmektedir. İkinci model kullanılarak yapılan analizde, önceki model ile yapılan incelemede ele alındığı gibi ilk iki bölümün olay yapısı kategorisindeki değışimlerine odaklanılırken, ek olarak ilerleyen bölümlerden önemli görülen değışimlere de örnek verilmiştir. Açıklanabilirlik esas alınarak nedenleri belirtilebilecek ve yorumlanabilecek değışimlerden bahsedilmiştir.

5.1. Olay Örgüsü

Olay Örgüsü					
Modülasyon		Modifikasyon	Mutasyon		Toplam
Kuvvetlendirme	Sadeleştirme	Başkalaşma	Ekleme	Kesme	
1	13	15	11	47	87

Tab. 3: Olay örgüsü değışimlerinin sayıları

Tabloya bakıldığında bu kategorideki adaptasyon değışimlerinin sayıları açısından *kesme değışiminin* (mutasyon kategorisi değışimi) diğer değışimlere oranla baskın olduğu görülmektedir ve *sadeleştirme değışimleri* genellikle üç ana sebebi de kapsamaktadırlar, bu nedenle öncelikle bu değışimlere inilecektir ve sebeplerine değinmeden önce onlara örnekler verilecektir.

Kesme değışimlerine örnek olarak, Siddhartha'nın ilk bölümdeki Hinduizm ve Brahmanlar üzerinden öğretileri eleştirisinin filmde görülmemesi verilebilmektedir. Bu eleştiri Siddhartha'nın öğretilere tutumunun temelini kitapta oluştururken, adaptasyonda Samanalar yanında Govinda'ya karşı Samanaları eleştirmesiyle Siddhartha öğretilere karşı eleştirel tutumunu oluşturmaktadır, yani öğretileri eleştirisinin kaynağı Hinduizm ve Brahmanlar'dan Samanalar'a değışmektedir. Ancak adaptasyonda Samanalara karşı sadece ikinci bölümdeki bu eleştirisi bırakılarak diğerleri *kesilmiş* bulunurken, kitapta Samanalara birden fazla eleştiri bulunmaktadır.

Sadeleştirme değışimlerine bakıldığında ilk ve ikinci bölümde Siddhartha'nın Hinduizm ile ilgili terimler olmadan öğretileri sorgulaması, üçüncü bölümde Buda'nın vaazında Budizm ile ilgili terimlerin olmaması ile alansal bir *sadeleşme* görülürken, Siddhartha'nın diğer karakterlerle diyaloglarında *sadeleşmeler* bulunmaktadır.

Kesme ve sadeleştirme değişimlerinin genel sebepleri için yanmetinlere bakıldığında ekonomik ve sosyal sebepler bu değişimleri rasyonelize edebilmektedir. Rooks ile yapılan röportajda film çekimlerinden önce çıkan savaş ile önceden belirlenen bütçenin aşılması (Rooks 2001: 17:43-20:28) ekonomik ve sosyal bir sebep oluşturabilmektedir, ancak bu olay bütün sebepleri kapsayabileceğinden başka bir sosyal sebep de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu değişimlerin sosyal sebebi olarak filmin sansüre uğraması düşünülebilir. Chhabra'nın film incelemesinde filmin Hindistan'da piyasaya çıkmadan önce sansür kurulunu zorladığından bahsedilmektedir. Ancak bunun sebebi filmdeki erotik sahnelerdir. Çünkü bu filme kadar Hint sinemasında bu tür sahneler barındıran bir filmle karşılaşmamıştır (Chhabra 2002). Yaratıcı sebep, adaptasyonda daha çok kültürel özelliklere yer verilmesinin istenmesi olabilir. Bu, Rooks'un Hesse'nin *Siddhartha* ile Hindistan'ın kültürünü ve zamansızlığını vermek istediğini düşünmesinden (Rooks 2001: 10:22-13:43) ve adaptasyon filminin de kültürün dışındaki kişiler için bunu yaptığını söylemesinden çıkarılabilmektedir (Rooks 2001: 15:59-17:43). Bu noktada bahsedilen adaptasyon değişimi sebeplerinin sosyal sebepler doğrultusundaki sansür dışında *kesme ve sadeleştirme değişimlerinin* yanında diğer değişimlerle de paylaşılabileceğini belirtmekte fayda görülmektedir.

Genelden özele doğru inildiğinde bahsedilen *kesme değişimi* ile Siddhartha'nın öğretilere eleştirilerin kaynağının Brahminlerden Samanalara değişiminin sosyal sebeplere dayanabilme ihtimali bulunmaktadır. Hindistan'da kast sisteminde Brahmin/Brahmin kastı dışında üç kast bulunmaktadır ve bu dörtlü kastın dışında kalan diğer kastlar ise günümüzde hâlen ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Thomas'a göre, Hindistan'da bilim insanlarının çoğunluğunu hâlen dörtlü kast oluştururken, aksi de olmasına rağmen herhangi bir bilim insanının Brahmin kastına mensup olduğu görüşü devam etmektedir (Thomas 2020: 1-3). Bilim dünyası dışında Hindistan siyasetinde de Brahminler üst konumlarda bulunmaktadır ve tarihindeki on beş başbakanın altısı Brahmin iken (filmin çekimiyle bağlantısı olan Indira Gandhi de dahil olmak üzere) çoğunluğu dörtlü kastlara dahildirler (Chowdhury 2023). Sosyal durum böyleyken ülkede güç sahibi olan kastı ve bu vasıta ile üyelerini filmde eleştirmektense Siddhartha'nın öğretilere karşı güvensizliğinin adaptasyonda Samanalara karşı yaptığı eleştiri ile başlamasının sebebinin sosyolojik olma ihtimali bulunmaktadır.

Samanalara karşı diğer eleştirilerin *kesme değişimi*, Siddhartha'ya yöneltilen "Samana kalması" veya "Samana gibi düşünmesi" eleştirilerinin adaptasyonda görülmemesi üzerinedir. Samana kalması ile Siddhartha'nın gündelik yaşamdan insanlar gibi sevmeye eylemini yapamaması ve onları anlamaması belirtilmektedir. Kitapta olduğu gibi Samanaların gerçeklerden ve acılardan aşırı çilecilikle kaçtığı onların yaşantılarına yönelik eleştirisi adaptasyon filminde bulunurken Siddhartha üzerinden Samanaların düşünce yapısına yönelik Samana gibi düşünmesi türündeki eleştirilerin *kesilmesi* yaratıcı ve ekonomikten ziyade sosyal sebeplerinin olması muhtemeldir. Gerçeklerden kaçtığı eleştirisi özelken, Samanaların başkalarıyla bağ kuramaması anlamını içeren Samana gibi düşünmek eleştirisi, onları toplumdan soyutlayıcı ve bilgeliklerini küçük gören bir yaklaşım olabileceği için adaptasyonda bu eleştirinin *kesme değişimine* uğramış olduğu olasılığı bulunmaktadır. Samanaların Hint kültürü için önemli olmaları da bu ihtimali

desteklemektedir. Hartsuiker'e göre, sadular/ samanalar kendilerini tamamen aydınlanma amacına vermeleri sebebiyle Hint toplumunda itibar görmektedirler. Çünkü bu kültürde bu amaç, nihai amaçtır (Hartsuiker 2014: 8).

Bahsedilen *sadeleştirme değişimleri* ise değişime göre sosyal veya ekonomik sebeplere dayanabilmektedir. Dini kavramların adaptasyonda kullanılmaması, filmin izleyici kapsamının Amerika'daki ve Hindistan'daki izleyicileri kapsayacak kadar geniş olduğu düşünüldüğünde sosyal sebepler açısından Amerikalı izleyiciler için olması ihtimali bulunmaktadır. Bunu Rooks'un adaptasyon konusundaki kendi fikirleri de yansıtmaktadır. Rooks, Amerika için adaptasyonun kültür ve doğa güzelliklerini tanıtıcı bir görev üstlendiği fikrindedir (Rooks 2001: 15:59-17:43). Durum böyle olunca kültür dışından izleyiciler (Amerika) için filmin erişilebilir olması amacıyla kavramlara yer verilmemiş olabilir. Bu sayede kazanılan akıcılıktan zaten kavramlara aşina olan Hint izleyiciler de yararlanabilmektedir.

Kesme ve sadeleştirme değişimlerinden sonra başkalaşma değişimlerine inildiğinde anlatının farklı noktalarında bulunmaları ve konu olarak da farklılıklarından ötürü ortak noktaları bulunmadığı gibi gözükmesine rağmen, istisnalar dışında çoğunun yaratıcı sebeplerle ortaya çıktığı görülmektedir. Yaratıcı sebepli *başkalaşma* örnekleri açısından ilk bölümdeki *başkalaşma* ile kayıkçı ve Siddhartha'nın babası arasında kurulan bağ (babasının kayıkçıdan duyulan sözü söylemesi) kitapta bulunmamaktadır. Bu sayede adaptasyonda Siddhartha'nın çocuğunun onu terk etmesi ile Siddhartha'nın babasını terk etmesi ile olan paralelliğe anlatısal olarak destek olunduğu söylenebilmektedir, diğer yandan bir döngüye işaret edilmektedir.

İkinci bölümdeki *başkalaşma* ise yaratıcı açıdan yorumlama çizgisindeki başka bir örnektir. Samanaların kitapta zamanları Siddhartha'yı eğitmek ve meditasyonla geçmektedir. Ancak eğitim yerine filmde şarkı söyleyerek çalgı çaldıkları sahneler ve tüttürdükleri sahneler bulunmaktadır. Beck, müziğin Hinduizm ile bağını incelediği araştırmasında bu dinin mensupları için “mantralar, dualar, okumalar, şarkılar ve müzik aletleri”nin ibadetlerinin değişmez parçaları olduğundan bahsetmektedir (Beck 2014: 358). Hindistan'da dini ibadet amaçlı madde kullanımı hakkındaki makalesinde ise Godlaski'ye göre, Hinduizm'den Şiva'ya ibadet etmek için esas olarak sadular/ samanalar tarafından kannabisin çeşitli türevleri kullanılmaktadır. Şiva ile olan bağı Vedalara dayanmaktadır (Godlaski 2012: 1068-1069). Rooks, arkasında yaratıcı bir sebebin yattığı bu seçimleriyle kültürün farklı yönlerini izleyicilere sunmaktadır.

Mutasyon kategorisinden *ekleme değişimlerine* gelindiğinde bu değişimlerin sebeplerinin önceki bahsedilen değişim sebebine benzer şekilde yaratıcı sebeplere dayandığı görülmektedir. İkinci bölüme denk gelen kısma *eklenen* ayin sahnesinde kullanılan nefesli alet aslında deniz kabuğudur. Gautam, Vedalardan beri dini ayinlerde kullanılan deniz kabuğuna Sankha denildiğini ve Vişnu'yu sembolize ettiğini belirtmektedir (Chatterjee 2001: 77).

6. Sonuç

Bu araştırmanın doldurmayı amaçladığı bilimsel boşluğun birden fazla yönü bulunmaktaydı. Seçilen araştırma nesneleri *Siddhartha* (1922) romanının adaptasyonunun (1972), adaptasyon çalışmaları da olmak üzere taranan bilimsel araştırmalar dahilinde incelenmediği saptanmıştır. Perdikaki'nin (2016) çeviribilimden yararlanarak adaptasyon filmlerinin incelenmesi için oluşturduğu modellerle felsefi kurgu ve oluşum romanı türündeki eserlerin incelenmediği de görülmüştür.

Araştırmada bu modellerden yararlanarak araştırma nesnelerinin incelenmesiyle, hem araştırma nesnelerini bilimsel literatüre kazandırmak, hem de yeni yeni oturmaya başlayan adaptasyon değişimleri modellerinin kuramsal açıdan sağlamlaştırılması amaçlanmıştır. Öte yandan bu modeller oluşturulurken çeviribilim ve adaptasyon çalışmalarına verilen ağırlık sebebiyle bu karşılaştırmalı adaptasyon incelemesinde, bu türdeki bir araştırmanın diğer özellikleri olan göstergelerarasılık ve medyalararasılık alanlarının katabilecekleri yaklaşımlara da inilmiştir.

Kullanılan modeller ve incelemenin sonuçlarına yönelik göstergelerarasılığın bahsedilen yaklaşımları gözden geçirildiğinde, eserin film adaptasyonu ile ilişkisi ve filmin içinde yer aldığı çevresel faktörler ve yapımcısından etkilenerek ortaya çıkan adaptasyon değişimleri ile ürettiği farklı anlamların yanında romanın konularına farklı açılardan benzer anlamlar üretebildiği gibi, olası gereklilik ve amaçlar dahilinde farklı anlamlar üretebildiği görülmüştür. Bu yaklaşımlar dahilinde Dusi (2015) ve Eco'nun (1979; 2001) yaklaşımları ile araştırmanın bu yönleri örtüşmektedir.

Medyalararasılığa ayrılan bölümde Rajewsky'nin yaklaşımına göre bir edebiyat ürününün film adaptasyonunun, medyasal transpozisyon/ aktarma, medyasal kombinasyon ve medyalararası referanslar kategorilerinin tamamında yer aldığı görülmüştür (Rajewsky 2005). Rajewsky'nin yaklaşımları sayesinde eldeki araştırmanın medyalararasılık alanındaki nesneler arası medyalararasılığı sorgulayıcı konumu da saptanmıştır. Schröter'in (2011) anlatının transmedyal olduğu yaklaşımı da araştırmanın başka bir yönüdür.

Olay örgüsü kategorisi çerçevesinde anlatısal öğelerin çoğunlukla *kesme* (mutasyon) ve *başkalaşma* (modifikasyon) değişimine uğradıkları, ancak *kuvvetlendirme* (modülasyon) değişimleri açısından neredeyse hiç değişime uğramadıkları görülmüştür. Modeller kullanılarak yapılan incelemede değişimler, sebepler ve yanmetinler arasında, Perdikaki'nin de bahsettiği gibi (Perdikaki 2016: 84), bu unsurların birbirleriyle tekten ziyade her birinin birden fazla ilişki kurduğu görülmüştür.

Perdikaki'nin araştırma nesneleri olan romantik edebi eserler ve adaptasyonlarındaki yanmetinsel ölçekten farklı olarak yanmetinsel ölçek *Siddhartha* (1922) ve adaptasyonu (1972) araştırma nesnesi olarak alındığında Genette'nin (1997) olgusal yanmetin kavramı dahilinde genişletilebilmiştir. Bu kavram ile konu edinilen Hint kültürü ve içinde yer alan dinler ile ilgili (Hinduizm ve Budizm) yanmetinler kullanılmıştır. Bu hususla araştırmadan araştırmaya modellerin kullanımında kendileri

dışında araçları açısından da (yanmetinler) değişim yaşanmıştır.

Siddhartha (1922) eserinin saygın bir eser olmasına rağmen adaptasyonunda anlatının verilişi yönüyle yapımcısına yorum alanı sunması film medyasıyla bağlantılıdır ve sadakatin edebi eser ve filmi açısından aranamayacağı ve daraltıcı olduğu yaklaşımı da bu araştırmayla görüldüğü gibi, film adaptasyonunun göstergelerarası ve medyalararası bir çeviri olarak yorumlayıcı ve zenginleştirici yönü görülmüştür. Öte yandan kullanılan modeller, değişimlerin sadece yapım açısından incelenilmesini sağlamaktansa, incelemeyi -ortam kategorisine bakılmasa bile- daha geniş toplumsal-kültürel bağlama taşımıştır. Eserlerin içinde bulundukları Hindistan bağlamı ve filmin Amerikan bağlamı (beat akımı ve alıcı yönüyle) yapılan değişimlerin altındaki sebepleri doğrudan etkilediği görülmüştür.

Kaynakça

- Aktulum, Kubilay** (2021): Bir Çözümleme Yöntemi Olarak Sanatta Göstergelerarasılık. *folklor/ edebiyat*, 27, Sayı (No) 107. 661-686. DOI: 10.22559/folklor.1850.
- Beck, Guy L.** (2014): Hinduism and Music. Frank Burch Brown (yay. haz.), *The Oxford Handbook of Religion and the Arts* içinde (s. 358-366). New York: Oxford University Press.
- Bhaskarananda, Swami** (2002): *The Essentials of Hinduism: A Comprehensive Overview of the World's Oldest Religion*. Seattle: Viveka Press.
- Chatman, Seymour** (1980): What Novels Can Do That Films Can't (And Vice Versa). *Critical Inquiry*, 7(1), 121-140. <http://www.jstor.org/stable/1343179>.
- Chatterjee, Gautam** (2001): *Sacred Hindu Symbols*. New Delhi: Abhinav Publications.
- Dusi, Nicola** (2015): Intersemiotic translation: Theories, problems, analysis. *Semiotica*, 206, 181–205. doi: 10.1515/sem-2015-0018.
- Eco, Umberto** (1979): *The Role of the Reader*. Bloomington: Indiana University Press.
- Eco, Umberto** (2001): *Experiences in Translation*. Çev.: McEwen, Alastair. Toronto: University of Toronto Press.
- Eltetik, Can** (2025): Hermann Hesse'nin Siddhartha Adlı Eserinin ve Sinema Adaptasyonunun Çeviribilim Açısından Göstergelerarası İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Genette, Gérard** (1997): *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Çev.: Jane E. Lewin. New York: Cambridge University Press.
- Godlaski, Theodore** (2012): Shiva, Lord of Bhang. *Substance Use & Misuse*, 47(10), 1067–1072. doi: <https://doi.org/10.3109/10826084.2012.684308>.
- Hartsuiker, Dolf** (2014): *Sadhus: Holy Men of India*. Rochester ve Toronto: Inner Traditions.
- Hesse, Hermann** (1922/ 2004): *Siddhartha*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Jakobson, Roman** (2004): On Linguistic Aspects of Translation. J. L. Venuti (Ed.), *Translation Studies Reader* içinde. London, New York: Routledge, 113-118.
- Kayaoğlu, Ersel** (2009): *Edebiyat Biliminde Yeni Bir Yaklaşım: Medyalararasılık*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kristeva, Julia** (1972): Bachtin, das Wort, der Dialog und der Roman. A. Buck, C. Heselhaus, H. Lausberg,

- W. Mauser. (Eds.), *Ars poetica: Texte und Studien zur Dichtungslehre und Dichtkunst. Bd. 8. Literaturwissenschaft und Linguistik III* içinde. Frankfurt am Main: Athenäum, 345-376.
- Lotman, Yuri** (1981/ 1994): The Text within the Text. *PMLA/Publications of the Modern Language Association of America*, 109(3), 377–384. doi:10.2307/463074.
- Munday, Jeremy / Ramos Pinto, Sara / Blakesley, Jacob** (2022): *Introducing Translation Studies*. Beşinci Baskı. Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9780429352461>.
- Paech, Joachim** (1997): Paradoxien der Auflösung und Intermedialität. Martin Warnke, Wolfgang Coy, and Georg Christoph Tholen (yay. haz.), *HyperKult. Geschichte, Theorie und Kontext digitaler Medien* içinde. Basel: Stroemfeld, 331-368.
- Perdikaki, Katerina** (2016): *Adaptation as Translation: Examining Film Adaptation as a Recontextualised Act of Communication* (doktora tezi). United Kingdom: University of Surrey, Guildford, Surrey.
- Rajewsky, Irina** (2005): Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. *Intermedialités / Intermediality*, (6), 43–64. <https://doi.org/10.7202/1005505ar>.
- Rifat, Mehmet** (2009): *Göstergebilimin ABC'si*. Ankara: Say Yayınları.
- Rooks, Conrad** (2001): Interview mit Conrad Rooks. *Siddhartha*. Lotus Films Internacional.
- Rooks, Conrad** (1972/ 2001): *Siddhartha*. Lotus Films Internacional.
- Schröter, Jens** (2011): Discourses and Models of Intermediality. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 13.3. DOI: 10.7771/1481-4374.1790.
- Siever, Holger** (2015): *Übersetzungswissenschaft: Eine Einführung*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Thomas, Renny** (2020): Brahmins as scientists and science as Brahmins' calling: Caste in an Indian scientific research institute. *Public Understanding of Science*, 29(3), 306-318. doi: 10.1177/0963662520903690.

İnternet Kaynakları

- Britannica Encyclopaedia** (2023, December 29): *Beat movement*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/art/Beat-movement>. (En son erişim: 17 Şubat 2024).
- Britannica Encyclopaedia** (2024a, February 19): *Rajiv Gandhi*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Rajiv-Gandhi>. (En son erişim: 19 Şubat 2024).
- Britannica Encyclopaedia** (2024b, May 17): *Brahman: Hindu social class*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Brahman-social-class>. (En son erişim: 24 Mayıs 2024).
- Chhabra, Aseem** (2002, September 21): *Siddhartha, a lost tale: Reviving the magic of the Shashi Kapoor-Simi Garewal classic. rediff movies*. <http://getahead.rediff.com/movies/2002/sep/21sid.htm>. (En son erişim: 24 Temmuz 2024).
- Chowdhury, Neerja** (2023, August 12): *A primer: Prime Ministers of India, the pillars that symbolised India's diversity*. <https://www.telegraphindia.com/culture/a-primer-prime-ministers-of-india-the-pillars-that-symbolised-indias-diversity/cid/1958681>. (En son erişim: 25 Temmuz 2024).
- Lopez, S. Donald** (2024, June 7): *Nirvana*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/nirvana-religion>. (En son erişim: 4 Temmuz 2024).
- Mark, J. Joshua** (2020, June 09): *The Vedas*. *World History Encyclopedia*. https://www.worldhistory.org/The_Vedas/. (En son erişim: 24 Mayıs 2024).